
ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.543 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(109\)01](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(109)01)

КАЛЮЖНА Наталія д. е. н., доцент, професор кафедри світової економіки
Київського національного
торговельно-економічного університету
E-mail: n.kalyuzhna@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0003-0513-705X вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

СТОРОЖЧУК Володимир к. е. н., начальник Управління митно-тарифного
регулювання Департаменту адміністрування митних
платежів Державної фіскальної служби України
E-mail: svnjazz1977@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6824-6048 Львівська пл., 8, м. Київ, 04053, Україна

ПРОТИРІЧЧЯ ТАРИФНОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ*

Показано, що поширення тенденції неопротекціонізму призводить до виникнення розбіжностей у сфері митно-тарифного регулювання з огляду на необхідність одночасного захисту національних ринків і відповідності вимогам СОТ щодо спрощення умов торгівлі. Запропоновано методичний підхід до оцінювання рівня відкритості зовнішньої торгівлі держави на основі розрахунку абсолютного та відносного коефіцієнтів тарифної лібералізації та їхньої деталізації до рівня товарних розділів зовнішньоторговельної номенклатури. Проведено розрахунок абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі України за товарними розділами УКТЗЕД у динаміці. Зазначено, що рівень тарифного захисту національного ринку України є заниженим у порівнянні з основними партнерами, що зумовлює потребу вироблення механізмів помірної та вибіркової тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі держави в умовах неопротекціонізму.

Ключові слова: лібералізація, зовнішня торгівля, тариф, неопротекціонізм, коефіцієнт лібералізації, зовнішньоторговельна номенклатура.

Калюжная Н., Сторожчук В. Противоречия тарифной либерализации в условиях неопротекционизма. Показано, что распространение тенденций неопротекционизма приводит к возникновению противоречий в сфере таможенно-

* Статтю виконано в рамках науково-дослідної роботи «Торговельно-економічні війни: національний та міжнародний вимір» (номер державної реєстрації 0118U000130).

тарифного регулювання з урахуванням необхідності одночасної захисту національних ринків і відповідності вимогам ВТО по спрощенню умов торгівлі. Предложено методический подход к оценке уровня открытости внешней торговли страны на основе расчета абсолютного и относительного коэффициентов тарифной либерализации и их детализации относительно уровня товарных разделов внешнеторговой номенклатуры. Проведен расчет абсолютного и относительного коэффициентов либерализации внешней торговли Украины по товарным разделам УКТВЭД в динамике. Отмечено, что уровень тарифной защиты национального рынка Украины является слишком низким по сравнению с основными партнерами, что обуславливает необходимость выработки механизмов умеренной и выборочной тарифной либерализации внешней торговли государства в условиях неопротекционизма.

Ключевые слова: либерализация, внешняя торговля, тариф, неопротекционизм, коэффициент либерализации, внешнеторговая номенклатура.

Постановка проблеми. Митно-тарифна політика держави впливає на розвиток зовнішньоторговельних відносин між країнами, визначає особливості діяльності національних виробників і рівень захищеності національних ринків від конкуренції з боку імпорту. Спрощення та послаблення митно-тарифних обмежень традиційно розглядають як необхідну передумову інтеграції країни до світового господарства та забезпечення розвитку її зовнішньоторговельної діяльності. Попри визнання позитивного впливу тарифної лібералізації на розвиток зовнішньої торгівлі, в умовах посилення протекціоністських тенденцій у зовнішньоторговельній політиці надмірна відкритість внутрішніх ринків згідно з вимогами Світової організації торгівлі (СОТ) створює додаткові загрози для держав зі слабкою та відкритою економікою, до яких зокрема належить Україна. У зв'язку з цим необхідно удосконалити механізми лібералізації умов зовнішньої торгівлі держав з урахуванням актуальних тенденцій трансформації світової системи зовнішньоторговельних відносин. Вирішення цього завдання потребує розроблення інструментарію оцінювання лібералізації зовнішньоторговельної діяльності держави, використання якого створюватиме підґрунтя для забезпечення вибірковості та поступовості зниження митних тарифів з метою захисту національних ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поляризацію думок щодо наслідків зовнішньоторговельної лібералізації наочно простежено в працях закордонних і вітчизняних дослідників. Діапазон наукових поглядів сягає від визнання позитивного впливу відкритості економіки на економічне зростання як у світовому вимірі, так і для окремої країни [1; 2], до констатації суперечливих наслідків лібералізації зовнішньої торгівлі [3; 4]. Знаходження балансу між відкритістю національної економіки та захистом внутрішніх ринків у практичній площині дає змогу стверджувати, що втручання держави стає іманентною характеристикою ліберальної політики [5, с. 115]. Дослідники цілком ґрунтовно зауважують на трансформації уявлення про зовнішньоторговельну лібералізацію як на необхідному підґрунті розвитку

світової економіки [6] та неможливості уникнення торговельних обмежень під час вибудовування двосторонніх зовнішньоторговельних відносин [7].

У науковій спільноті дедалі більшого поширення набуває визнання неопротекціонізму як основної тенденції щодо формування зовнішньоторговельних відносин держав у сучасному геоекономічному просторі [8], що підтверджено інтенсифікацією та поглибленням міждержавних торговельних конфліктів [9; 10]. Тож особливе значення має проблема об'єктивізації умов зовнішньої торгівлі держав унаслідок забезпечення обґрунтованого рівня митного захисту національних ринків. Ефективна митно-тарифна політика держави має сприяти реалізації її національних інтересів шляхом регулювання умов доступу закордонної продукції на внутрішні ринки через дотримання вимог СОТ щодо лібералізації національних тарифів. Практична реалізація цього завдання передбачає вибірковість тарифної лібералізації та її поступовість для конкретних товарів з метою забезпечення максимальної результативності митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави.

Метою цієї статті є вдосконалення методичного інструментарію оцінювання рівня тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі держави та його апробація на прикладі зовнішньоторговельної діяльності України.

Матеріали та методи. У ході дослідження рівня відкритості зовнішньої торгівлі України використано такі методи: індексний – для формалізації абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі; графічне моделювання – для наочної інтерпретації результатів оцінки рівня лібералізації зовнішньої торгівлі України за розділами товарної номенклатури, а також аналіз і синтез. Дослідження виконано на основі наукових видань та матеріалів Світової організації торгівлі.

Результати дослідження. Оцінювання дієвості тарифних обмежень є базисом для позиціонування країни у світовому економічному просторі з урахуванням власних конкурентних переваг. Одним із поширених інструментів, що дає змогу оцінити результативність лібералізації митно-тарифного регулювання країни, є розрахунок коефіцієнта лібералізації торгівлі, який визначають за формулою:

$$K_{ЛТ} = 1 - \frac{I_{СЗС}}{I_{САС}} = 1 - \frac{СЗС_{ФАКТ} / СЗС_{СОТ}}{САС_{ФАКТ} / САС_{СОТ}}, \quad (1)$$

де $K_{ЛТ}$ – коефіцієнт лібералізації торгівлі, %;

$I_{СЗС}$ – індекс динаміки середньозваженого тарифу;

$I_{САС}$ – індекс динаміки середньоарифметичного тарифу;

$СЗС_{ФАКТ}$, $САС_{ФАКТ}$ – фактичні значення відповідно середньозваженого та середньоарифметичного тарифів у звітному періоді;

$СЗС_{СОТ}$, $САС_{СОТ}$ – зв'язані на час вступу в СОТ значення відповідно середньозваженого та середньоарифметичного тарифів.

Значення та динаміка коефіцієнта лібералізації торгівлі за обрані роки (табл. 1) свідчать про збільшення ступеня лібералізації зовнішньої торгівлі України у 2017 р. в порівнянні з 2005 р. за всією номенклатурою товарів.

Таблиця 1

**Результати співставлення середньоарифметичної
та середньозваженої ставок митного тарифу
України в динаміці**

Період станом на:	Середньоарифметичні			Середньозважені			Коефіцієнт лібералізації торгівлі, %
	значення	зв'язані на час вступу в СОТ	індекс динаміки	станом на 01.09.2005 р.	зв'язані на час вступу в СОТ	індекс динаміки	
<i>За всією номенклатурою</i>							
31.12.2005 р.	5,09	6,1	0,834	3,11	5,09	0,611	0,267
31.12.2013 р.	4,9		0,764	1,99		0,390	0,513
31.12.2017 р.	4,9		0,764	2,0		0,393	0,560
<i>Сільськогосподарські товари</i>							
01.09.2005 р.	13,84	10,8	0,806	18,19	10,07	0,553	0,290
31.12.2013 р.	8,56		0,767	4,52		0,449	0,433
31.12.2017 р.	9,6		0,889	6,7		0,665	0,251
<i>Промислові товари</i>							
01.09.2005 р.	4,40	4,9	0,898	6,11	4,77	0,780	0,130
31.12.2013 р.	3,69		0,753	2,51		0,526	0,301
31.12.2017 р.	3,6		0,735	2,4		0,503	0,315

Джерело: складено авторами з використанням [11, с. 7].

Рівень лібералізації торгівлі промисловими товарами (див. табл. 1) протягом досліджуваного періоду коливався, втім рівень лібералізації торгівлі сільськогосподарськими товарами за цей час зменшився, що свідчить про збільшення рівня тарифного захисту сільськогосподарської продукції (зокрема через тимчасові обмежувальні заходи).

Високі значення коефіцієнта лібералізації та їхня динаміка є свідченням на користь результативності лібералізації митно-тарифного регулювання в Україні в цілому. Але висновки про стан лібералізації зовнішньої торгівлі держави варто робити з урахуванням темпів зміни та динаміки рівня тарифного захисту за окремими розділами товарної номенклатури, що потребує вдосконалення інструментарію оцінювання рівня лібералізації зовнішньої торгівлі держави.

Для ґрунтовнішої оцінки темпів і тенденцій лібералізації митно-тарифного регулювання пропонується авторський підхід, що передбачає використання двох типів коефіцієнтів лібералізації та деталізацію розрахунків до рівня розділів товарної номенклатури з метою аналізу специфічних тенденцій лібералізації тарифного захисту за певними видами товарів. Для їхнього обчислення застосовано основні показники динаміки числових рядів – базисний та ланцюговий темпи зростання.

Темп (коефіцієнт) зростання – це відношення двох рівнів, один із яких взято за базу порівняння. Темп зростання характеризує відносну швидкість зміни явища та показує, у скільки разів кожен рівень більший або менший за той, що взято за базу порівняння. Він виражений у вигляді коефіцієнтів або процентів. Темп зростання, виражений у процентах, називають процентом зростання. Величина темпу зростання буде більшою від одиниці, якщо рівень щодо бази порівняння зростає, і меншою за одиницю, якщо рівень щодо бази порівняння зменшується.

У нашому випадку, якщо за базу порівняння прийняти зв'язані на час вступу до СОТ значення тарифів, базисний темп зростання/зменшення рівня тарифного захисту характеризуватиме в динаміці практичне недотримання/дотримання вимог СОТ щодо утримання поточних середньоарифметичних і середньозважених тарифів на заданому рівні. Відповідний показник запропоновано інтерпретувати як *абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом*. Якщо абсолютний темп зростання більше одиниці, це означатиме підвищення рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі за товарним розділом у порівнянні зі зв'язаними тарифами СОТ і відповідатиме від'ємному значенню абсолютного коефіцієнта лібералізації. Якщо абсолютний темп зростання менше одиниці, це відповідає нижчому рівню тарифного захисту під час звітного періоду в порівнянні зі значеннями зв'язаних тарифів і зумовлює позитивне значення абсолютного коефіцієнта лібералізації. Значення абсолютного темпу зростання на рівні одиниці означатиме відповідність поточних значень тарифів зв'язаним тарифам СОТ за товарними розділами у звітному періоді.

Другий коефіцієнт, що пропонується визначити як *відносний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі*, може бути обчислений на основі ланцюгового темпу зростання рівня тарифів. Його значення дає змогу оцінити співвідношення середньозваженого та середньоарифметичного тарифів та їхню динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу до СОТ значень. Якщо ланцюговий темп зростання перевищує одиницю, це свідчить про збільшення рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі за товарним розділом у порівнянні з попереднім звітним періодом (роком) та відповідає від'ємному значенню

відносного коефіцієнта лібералізації. Якщо ланцюговий темп зростання менше одиниці, це вказує на зниження рівня тарифного захисту в динаміці та позитивне значення відносного коефіцієнта лібералізації. Значення ланцюгового темпу зростання на рівні одиниці означатиме відсутність змін у тарифному розкладі проти попереднього періоду.

Розрахунок запропонованих коефіцієнтів дає змогу оцінити рівень «відкритості» торгівлі за окремими товарними розділами як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так і в динаміці в порівнянні з попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації):

$$\left\{ \begin{array}{l} K_{ЛТА(ij)} = \frac{CЗT_{ij} / CЗT_{СОТ(i)}}{САТ_{ij} / САТ_{СОТ(i)}} \\ K_{ЛТВ(ij)} = \frac{CЗT_{ij} / CЗT_{i(j-1)}}{САТ_{ij} / САТ_{i(j-1)}} \end{array} \right. , \quad (2)$$

де $K_{ЛТА(ij)}$, $K_{ЛТВ(ij)}$ – відповідно абсолютний та відносний коефіцієнти лібералізації торгівлі за i -тим товарним розділом зовнішньоторговельної номенклатури в j -му році;

$CЗT_{ij}$, $САТ_{ij}$, $CЗT_{i(j-1)}$, $САТ_{i(j-1)}$ – фактичні значення середньозваженого та середньоарифметичного тарифів за i -тим товарним розділом зовнішньоторговельної номенклатури в j -му та $(j-1)$ -му роках;

$CЗT_{СОТ(i)}$, $САТ_{СОТ(i)}$ – зв'язані на час вступу в СОТ значення середньозваженого та середньоарифметичного тарифів за i -тим розділом зовнішньоторговельної номенклатури.

З метою оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання України згідно із запропонованим підходом виконано розрахунок абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації торгівлі за товарними розділами УКТЗЕД у динаміці. Результати розрахунку коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі України за розділами УКТЗЕД протягом 2008–2018 рр. подано в *табл. 2, 3*. Як видно з цих таблиць, динаміка абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації має різні закономірності залежно від товарних розділів і в цілому не відтворює динаміку загального коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі України (див. *табл. 1*), який має однозначний тренд до зростання. Навпаки, абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі переважно має від'ємне значення протягом усього аналізованого періоду (за винятком 2017 та 2018 рр.) за всіма товарними розділами. Отже, на практиці лібералізація зовнішньої торгівлі України відбувається недостатніми темпами, і за співвідношенням середньоарифметичного та середньозваженого тарифів зовнішня торгівля здебільшого за товарними розділами УКТЗЕД є недостатньо лібералізованою.

Таблиця 2

**Динаміка абсолютного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі України
за розділами УКТЗЕД протягом 2008–2018 рр.**

Товари	Товарні розділи	Товарні групи	Абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі										
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	1; 5	1,00	0,93	-1,23	-1,28	-1,29	-1,28	-1,21	-1,09	-1,06	0,82	0,56
Продукти рослинного походження	II	6; 14	1,00	0,93	-1,10	-1,05	-1,03	-1,05	-1,05	-1,06	-1,02	0,72	0,38
Жири та олії тваринного або рослинного походження	III	15	1,00	-1,14	-5,17	-3,18	-3,05	-3,37	-3,20	-3,06	-3,14	-1,28	0,41
Готові харчові продукти	IV	16; 24	-1,05	-1,02	-2,01	-1,85	-1,86	-1,92	-1,82	-1,80	-1,73	0,86	0,68
Мінеральні продукти	V	25; 26	-1,01	0,72	-1,02	0,99	-1,09	-1,06	-1,04	-1,35	-1,62	-1,09	0,88
Енергетичні продукти		27	1,00	0,38	-2,89	-3,04	-1,70	-1,51	-1,88	-1,85	-2,28	0,58	0,03
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	VI	28; 38	1,00	-1,10	-1,77	-1,79	-1,77	-1,77	-1,96	-2,10	-1,75	0,82	0,60
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	VII	39; 40	-1,01	0,85	-1,36	-1,49	-1,51	-1,53	-1,56	-1,57	-1,57	0,89	0,76
Шкіра необроблена; вичинена	VIII	41; 43	-1,07	-1,18	-1,58	-1,49	-1,53	-1,60	-1,54	-1,57	-1,51	0,87	0,74
Деревина і вироби з деревини	IX	44; 46	-1,03	0,94	0,86	0,74	-5,86	-1,08	-1,09	-1,88	-5,60	0,47	0,42
Маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	X	47; 49	-2,00	0,01	-3,43	1,00	1,00	1,00	-78,23	-77,90	-187,55	1,00	1,00
Текстиль і вироби з текстилю	XI	50; 63	1,00	0,92	-1,68	-1,68	-1,67	-1,56	-1,57	-1,51	-1,57	0,77	0,78
Взуття, головні убори, парасольки	XII	64; 67	-1,01	-1,02	-1,04	-1,04	-1,03	-1,04	-1,04	-1,04	-1,03	0,91	0,92
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	XIII	68; 70	-1,08	-1,08	-1,49	-1,55	-1,62	-1,73	-1,76	-1,79	-1,80	-1,05	1,00
Перли, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	XIV	71	-1,12	-4,22	-12,79	-11,09	-11,61	-12,73	-13,56	-13,77	-14,13	-6,26	-4,59
Недорогоцінні метали та вироби з них	XV	72; 83	-1,12	-1,04	-1,53	-1,33	-1,33	-1,53	-1,55	-1,90	-1,70	0,85	0,69
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	XVI	84; 85	-1,06	-1,04	-1,76	-1,76	-1,81	-1,84	-1,92	-1,94	-1,92	0,95	0,42
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVII	86; 89	-1,18	-1,13	-1,89	-1,39	-1,41	-1,95	-2,14	-1,90	-1,84	-1,12	0,60
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	XVIII	90; 92	-1,08	-1,24	-1,76	-1,60	-1,71	-1,66	-1,84	-1,77	-1,70	-1,05	0,94
Зброя, боєприпаси; їхні частини та приладдя	XIX	93	-1,02	-1,12	-1,11	-1,09	-1,09	-1,10	-1,12	-1,18	-1,12	0,98	-1,04
Різні промислові товари	XX	94; 96	-1,17	-1,16	-1,62	-1,58	-1,62	-1,61	-1,70	-1,72	-1,71	0,90	0,40
Твори мистецтва	XXI	97; 99	1,00	0,51	-1,18	-1,37	-1,20	-1,34	0,70	-1,33	-1,25	0,66	0,24

Джерело: розраховано авторами за [12].

**Динаміка відносного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі України
за розділами УКТЗЕД протягом 2008–2018 рр.**

Товари	Товарні розділи	Товарні групи	Відносний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі										
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	1; 5	0,93	-1,32	-1,04	-1,01	0,99	0,94	0,90	0,97	0,78	0,68	0,84
Продукти рослинного походження	II	6; 14	0,93	-1,18	0,95	0,99	-1,02	0,99	-1,02	0,96	0,70	0,52	0,98
Жири та олії тваринного або рослинного походження	III	15	-1,14	-4,55	0,62	0,96	-1,10	0,95	0,96	-1,03	0,41	0,32	0,69
Готові харчові продукти	IV	16; 24	0,97	-1,97	0,92	-1,01	-1,03	0,95	0,99	0,96	0,50	0,79	0,81
Мінеральні продукти	V	25; 26	0,71	-1,43	0,97	-1,09	0,97	0,99	-1,29	-1,20	0,68	0,81	-1,37
Енергетичні продукти		27	0,38	-7,63	-1,05	0,56	0,89	-1,24	0,99	-1,23	0,25	0,05	0,84
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	VI	28; 38	-1,10	-1,60	-1,01	0,99	1,00	-1,11	-1,07	0,83	0,47	0,74	-1,05
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	VII	39; 40	0,85	-1,59	-1,10	-1,01	-1,01	-1,02	-1,01	1,00	0,57	0,85	-1,18
Шкіра необроблена; вичинена	VIII	41; 43	-1,10	-1,34	0,94	-1,03	-1,05	0,96	-1,02	0,96	0,57	0,85	0,88
Деревина і вироби з деревини	IX	44; 46	0,92	0,92	0,86	-7,88	0,18	-1,01	-1,73	-2,98	0,08	0,90	0,63
Маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	X	47; 49	0,01	-333,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-2,41	1,00	1,00	0,73
Текстиль і вироби з текстилю	XI	50; 63	0,92	-1,83	1,00	1,00	0,94	1,00	0,96	-1,04	0,49	-1,01	-1,19
Взуття, головні убори, парасольки	XII	64; 67	-1,01	-1,02	1,00	0,99	-1,01	1,00	1,00	1,00	0,88	-1,01	-1,03
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	XIII	68; 70	1,00	-1,38	-1,04	-1,05	-1,07	-1,02	-1,02	1,00	0,59	0,95	0,92
Перли, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	XIV	71	-3,76	-3,03	0,87	-1,05	-1,10	-1,07	-1,02	-1,03	0,44	0,73	0,23
Недорогоцінні метали та вироби з них	XV	72; 83	0,93	-1,47	0,87	1,00	-1,15	-1,02	-1,22	0,90	0,50	0,81	0,98
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	XVI	84; 85	0,98	-1,70	1,00	-1,03	-1,02	-1,04	-1,01	0,99	0,49	0,44	-1,01
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVII	86; 89	0,96	-1,68	0,74	-1,01	-1,39	-1,10	0,89	0,97	0,61	0,54	-1,13
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	XVIII	90; 92	-1,14	-1,42	0,91	-1,06	0,97	-1,11	0,97	0,96	0,62	0,90	0,93
Зброя, боєприпаси; їхні частини та приладдя	XIX	93	-1,10	0,98	0,98	1,00	1,00	-1,03	-1,05	0,95	0,88	1,06	-1,36
Різні промислові товари	XX	94; 96	0,99	-1,40	0,97	1,03	1,00	-1,05	-1,01	0,99	0,53	0,44	-1,48
Твори мистецтва	XXI	97; 99	0,51	-2,30	-1,16	0,88	-1,11	0,52	-1,91	0,94	0,52	0,36	1,00

Джерело: розраховано авторами за[12].

Якщо розраховувати абсолютний коефіцієнт лібералізації лише на основі значень середньоарифметичних тарифів, отримуємо принципово відмінні результати. У такому випадку за абсолютною більшістю товарних розділів коефіцієнт має позитивне значення, що означає дотримання вимог СОТ щодо нижчого рівня тарифного захисту в порівнянні зі значенням середньоарифметичного зв'язаного тарифу. Отже, динаміка середньоарифметичної ставки митного тарифу України за товарними розділами здебільшого відповідає тенденції до зменшення рівня митного захисту галузевих ринків згідно з вимогами СОТ. Водночас під час визначення середньоарифметичної ставки не враховують тимчасові обмежувальні заходи (додатковий імпорتنний збір, антидемпінгові та спеціальні мита), справляння яких суттєво впливає на умови зовнішньої торгівлі.

Об'єктивнішу оцінку рівню захисту національних ринків надає *середньозважений тариф*, що визначається як відношення ставки на певний вид товару, помноженої на обсяг його імпорту, до загального обсягу імпорту всіх товарів. Завдяки такій методології обчислення середньозважений тариф показує більш наближений до реального рівень тарифного захисту національних ринків, адже враховує наявну структуру імпорту. І саме значні перевищення середньозваженого тарифу над його зв'язаною ставкою у 2008–2016 рр. зумовлюють від'ємні значення абсолютного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі України за більшістю товарних розділів УКТЗЕД.

У 2017–2018 рр. абсолютний коефіцієнт лібералізації має здебільшого позитивне значення за товарними розділами УКТЗЕД, що означає виконання вимог щодо утримання тарифів на рівні, не вищому ніж зв'язані під час вступу до СОТ ставки. Якщо розглянути динаміку коефіцієнта за окремими розділами УКТЗЕД, то станом на 2018 р. найбільший рівень спрощення умов торгівлі забезпечено за товарними розділами V «Мінеральні продукти» (0,88), XII «Взуття, головні убори, парасольки» (0,92) та XVIII «Прилади та апарати оптичні, фотографічні» (0,94).

Високе значення абсолютного коефіцієнта лібералізації не означає наднизький рівень тарифного захисту торгівлі за певним товарним розділом, а характеризує динаміку та ступень виконання вимог СОТ щодо приведення поточних тарифів до рівня зв'язаних. Так, у 2018 р. значення коефіцієнта 0,94 для товарного розділу XVIII пояснює стрімке зменшення рівня середньозваженого тарифу з 6,62 % у 2016 р. до 3,68 % у 2018 р. у разі значення зв'язаної середньозваженої ставки 4,61 %. Утім, середньоарифметичний тариф за цим товарним розділом утримувався на нижчому за зв'язаний тариф рівні протягом усього періоду від вступу України до СОТ, та в останні 5 років становив 5,33 % за зв'язаної ставки середньоарифметичного тарифу в 6,30 %. Отже, високий рівень лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом XVIII у 2017–2018 рр. зумовлений стрімким змен-

шенням середньозваженого тарифу до рівня, нижчого ніж зв'язана ставка, що зайвий раз підтверджує об'єктивність саме середньозваженого тарифу як індикатора «відкритості» умов торгівлі. Аналогічні закономірності (стрімке зниження середньозваженої ставки в разі стабільного збереження тенденції до зниження середньоарифметичної) зумовили високі значення абсолютного коефіцієнта лібералізації за розділами V та XII.

Як видно з *табл. 2*, достатньо високий рівень лібералізації щодо виконання вимог СОТ забезпечено у 2017–2018 рр. за товарними розділами VII, VIII та XI (відповідно 0,76; 0,74; 0,78). Середній рівень абсолютного коефіцієнта лібералізації торгівлі досягнуто за розділами I, IV, VI, XV (відповідно 0,56; 0,68; 0,60; 0,69). Найменше позитивне значення абсолютного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі на рівні 0,03 отримано для розділу V «Енергетичні продукти». В цілому станом на 2018 р. позитивне значення абсолютного коефіцієнта лібералізації забезпечено майже за усіма розділами УКТЗЕД, за винятком розділів XIV «Перли, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння» (–4,59) та XIX «Зброя, боєприпаси, їхні частини та приладдя» (–1,04). Від'ємне значення коефіцієнта свідчить про збереження на цей час перевищення фактичних значень середньозваженого та середньоарифметичного тарифів над зв'язаними на момент вступу до СОТ значеннями тарифів.

Розрахунок відносного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі дає змогу більш комплексно визначити поточний рівень і тенденції зниження рівня тарифного захисту, результати якого подано в *табл. 3*. Методологія його розрахунку базується на визначенні ланцюгового темпу зростання тарифів, що оцінює співвідношення середньозваженого та середньоарифметичного тарифів та їхню динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу в СОТ значень. За *табл. 3*, станом на 2018 р., від'ємне значення відносного коефіцієнта лібералізації отримано за товарними розділами V, VI, VII, XI, XII, XVI, XVII, XIX, XX. Тож навіть за збереження значень тарифів на рівні, нижчому ніж зв'язані за умовами СОТ, у порівнянні з попереднім 2017 р. відбулося зростання поточних тарифів за цими товарними розділами. А проти попереднього звітного періоду рівень тарифного захисту практично за половиною розділів УКТЗЕД збільшився, що відповідає погіршенню умов торгівлі.

У повному сенсі тенденції тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі за певним розділом відповідатиме одночасне виконання двох умов:

- забезпечення високого позитивного значення абсолютного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі, що означає утримання ставок середньоарифметичного та середньозваженого тарифів на рівні, що не перевищує їхні зв'язані значення відповідно до вимог СОТ;

- забезпечення високого позитивного значення відносного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі, що означає збереження

тенденції щодо зменшення рівня тарифного захисту безвідносно до зв'язаних значень за вимогами СОТ тарифів.

З цієї точки зору всі розділи товарної номенклатури можна поділити на групи, для яких забезпечені певні комбінації значень абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації, варіанти яких формалізовано у вигляді матриці оцінки рівня тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі за розділами товарної номенклатури (рис. 1). Упорядкування результатів розрахунку коефіцієнтів у сегментах матриці дає змогу визначити товарні розділи, за якими відбувається системне спрощення умов зовнішньої торгівлі як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так і в динаміці в порівнянні з попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації).

Значення відносного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом	Високе позитивне	Недостатній	Помірний	Високий	Високий
	Середнє позитивне	Недостатній	Прийнятний	Помірний	Високий
	Низьке позитивне	Незадовільний	Прийнятний	Прийнятний	Помірний
	Від'ємне	Незадовільний	Незадовільний	Недостатній	Недостатній
		<i>Від'ємне</i>	<i>Низьке позитивне</i>	<i>Середнє позитивне</i>	<i>Високе позитивне</i>

Значення абсолютного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом

Рис. 1. Матриця оцінки рівня тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі за розділами товарної номенклатури

Джерело: розроблено авторами.

На рис. 2 подано результати позиціонування товарних розділів УКТЗЕД у матриці оцінки рівня тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі України залежно від комбінації значень абсолютного та відносного коефіцієнтів станом на 2018 р.

Значення відносного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом	Високе позитивне (0,7–1,0)		Розділ V(II) (0,03; 0,84) Розділ XXI (0,24; 1,0)	Розділ I (0,56; 0,84) Розділ II (0,38; 0,98) Розділ IV (0,68; 0,81) Розділ XV (0,69; 0,98)	Розділ VIII (0,74; 0,88) Розділ XX (1,0; 0,73) Розділ XIII (1,0; 0,92) Розділ XVIII (0,94; 0,93)
	Середнє позитивне (0,3–0,69)			Розділ III (0,41; 0,69) Розділ IX (0,42; 0,63)	
	Низьке позитивне (0–0,29)	Розділ XIV (–4,59; 0,23)			
	Від’ємне (<0)	Розділ XIX (–1,04; –1,36)		Розділ VI (0,6; –1,05) Розділ XVI (0,42; –1,01) Розділ XVII (0,6; –1,13) Розділ XX (0,4; –1,48)	Розділ V(I) (0,88; –1,37) Розділ VII (0,76; –1,18) Розділ XI (0,78; –1,19) Розділ XII (0,92; –1,03)
	<i>Від’ємне</i> (<0)	<i>Низьке позитивне</i> (0–0,29)	<i>Середнє позитивне</i> (0,3–0,69)	<i>Високе позитивне</i> (0,7–1,0)	

Значення абсолютного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом

Рис. 2. Матриця оцінки рівня тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі України за розділами УКТЗЕД станом на 2018 р.

Джерело: розроблено авторами.

Як видно з рис. 2, за товарними розділами УКТЗЕД здебільшого забезпечено достатньо високі значення абсолютних коефіцієнтів лібералізації торгівлі, що означає дотримання вимог СОТ щодо поточних тарифних ставок. Водночас від’ємні значення відносного коефіцієнта лібералізації за значною кількістю товарних розділів означають підвищення рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі України у 2018 р. проти 2017 р. Незадовільна динаміка відносних коефіцієнтів передусім знижує загальний рівень тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі України в розрізі товарних розділів УКТЗЕД, хоча в цілому його варто вважати таким, що відповідає вимогам СОТ та має перспективи подальшого спрощення.

В абсолютних показниках тарифний захист зовнішньої торгівлі України в розрізі товарних груп варто вважати навіть надмірно лібера-

лізованим у порівнянні з основними торговельними партнерами. Середня ставка тарифу на агропродовольчі товари в Україні коливається в діапазоні від 1,4–19,4 %, тоді як в інших країнах відповідний індикатор загалом становить не менше ніж 20 % (ЄС, Індія), а в деяких країнах за окремими товарними групами перевищує 100 % (Туреччина, Канада, Єгипет). Максимальний тариф на агропродовольчі товари в Україні переважно дорівнює 20 % (за виключенням цукру та кондитерських виробів – 50 % та напоїв й тютюну – 52 %), утім, в інших країнах за окремими товарними групами він перевищує 100 % (ЄС, США, Туреччина, Індія, Канада, Ізраїль) і навіть 1000 % (Єгипет) [12]. З-поміж основних зовнішньоторговельних партнерів найзахищенішими можна вважати сільськогосподарські ринки Туреччини, Індії та Єгипту, а порівняними з Україною показниками тарифного захисту характеризується лише ринок Китаю.

Щодо промислових товарів проти сільськогосподарської продукції, то в цілому рівень тарифних бар'єрів в усіх країнах є нижчим, але і в цьому випадку Україна має одні з найнижчих з-поміж партнерів показники тарифного захисту. Найменш лібералізованими, з огляду на основні індикатори митно-тарифного регулювання, є ринки промислових товарів Ізраїлю, Єгипту та Індії, а найбільш лібералізованими, окрім України, можна вважати ринки ЄС і Канади. Тож рівень митно-тарифного захисту внутрішнього ринку України є наближеним до тарифних розкладів розвинених країн, ніж до країн із транзитивною економікою або країн, що розвиваються. Це свідчить про те, що умови конкуренції з імпортом із країн, порівняних за рівнем економічного розвитку (та, тим більше, з розвинених країн), не на користь України внаслідок нижчого рівня тарифного захисту національного ринку. З огляду на поширення тенденцій неопротекціонізму в зовнішньоторговельних відносинах держав, надмірна відкритість внутрішнього ринку України створює додаткові загрози для національних товаровиробників. За таких умов тарифна лібералізація зовнішньої торгівлі України має відбуватися помірними темпами та мати ознаки вибіркості відносно різних товарних груп.

Висновки. У статті запропоновано методичний підхід до оцінювання рівня відкритості зовнішньої торгівлі держави на основі розрахунку абсолютного та відносного коефіцієнтів тарифної лібералізації та їхньої деталізації до рівня товарних розділів зовнішньоторговельної номенклатури. Розрахунок запропонованих коефіцієнтів дає можливість оцінити рівень відкритості зовнішньої торгівлі держави за окремими товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так і в динаміці в порівнянні з попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації).

Результати розрахунків абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі України свідчать про те, що динаміка

коефіцієнтів лібералізації тяжіє до поступового зменшення, але має різні закономірності залежно від розділів зовнішньоторговельної номенклатури. Зокрема за товарними розділами УКТЗЕД здебільшого забезпечено достатньо високі значення абсолютних коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі, що означає дотримання вимог СОТ щодо поточних тарифних ставок. Утім, від'ємні значення відносного коефіцієнта лібералізації за значною кількістю товарних розділів означають підвищення рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі України в динаміці. Незадовільна динаміка відносних коефіцієнтів знижує загальний рівень лібералізації митно-тарифного регулювання України в розрізі товарних розділів УКТЗЕД, хоча в цілому його варто вважати таким, що відповідає вимогам СОТ та має перспективи подальшого спрощення. З огляду на поширення тенденцій неопротекціонізму в зовнішньоторговельних відносинах держав варто враховувати, що рівень тарифного захисту національного ринку є заниженим у порівнянні з основними партнерами, що зумовлює необхідність вироблення механізмів помірної та вибіркової тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі України. Використання розробленого інструментарію в практиці управління зовнішньоторговельною діяльністю України сприятиме захисту національних економічних інтересів держави завдяки вирівнюванню умов конкуренції національного виробництва з імпортом та максимального зближення тарифного розкладу держави та основних зовнішньоторговельних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dadush U. Resurgent Protectionism: Risk and Possible Remedies. Rebuilding Global Trade: proposals for a fairer, more sustainable future. URL: <http://ictsd.net/downloads/2009/03/g20-web.pdf>.
2. Dollar D., Kraay A. Is Good for the Poor. URL: <http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/2587.html>.
3. Choudhri E. U., Nakura D. S. International Trade and Productivity Growth: Exploring the Sectoral Effects for Developing Countries. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0017.pdf>.
4. Nugent J. B. Trade liberalization: Winners and Losers, Success and Failures. URL: <http://uoit.ca/sas/International%20Trade/TradeWinnersLosers.pdf>.
5. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Неопротекціонізм як інструмент усунення внутрішньої суперечності лібералізму. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5781>.
6. Онищенко В. П., Гащицький О. А. Лібералізація та ефективність торговельної політики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 1 (72). С. 5-13.
7. Demir M. A., Sepli A. The Effects of Protectionist Policies on International Trade. *People: International Journal of Social Sciences*. 2017. Vol. 3. No 2. PP. 136-158. DOI: <https://dx.doi.org/10.20319/pijss.2017.32.136158>.
8. Park S.-C. U.S. Protectionism and Trade Imbalance between the U.S. and Northeast Asian Countries. *International Organisations Research Journal*. 2018. Vol. 13. No 2. PP. 76-100. DOI: 10.17323/1996-7845-2018-02-05.

9. Калюжна Н. Г. Міждержавні торговельні конфлікти як уособлення політики неопротекціонізму. Проблеми системного підходу в економіці. Збірник наукових праць Національного авіаційного університету. 2019. Вип. 1 (69). ч. I. С. 30-36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-1-5>.
10. Дугінець Г., Павлишина К. Санкції у зовнішній торгівлі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 6 (107). С. 5-17. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(107\)01](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(107)01).
11. Мельник Т. М. Тарифне регулювання у контексті членства України в СОТ. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 2. С. 5-11.
12. World Trade Organization. Statistics Database. URL: <http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFView>.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2020.

Kalyuzhna N., Storozhchuk V. Contradictions of tariff liberalization in the conditions of neo-protectionism.

Background. The excessive openness of domestic markets, as required by the World Trade Organization, poses additional threats to countries with weak economies. It causes the necessity to improve the mechanisms of liberalization of the conditions of foreign trade of the states, taking into account the tendencies of transformation of the world system of foreign trade relations.

Analysis of recent research and publications. In the scientific community, the recognition of neo-protectionism as the main tendency of formation of foreign trade relations of states in the modern geo-economic space is widespread. In such circumstances, the problem of ensuring a reasoned level of customs protection of national markets becomes particularly important.

The ***aim*** of the article is to improve the methodological tools for assessing the level of tariff liberalization of foreign trade of the state and its testing on the example of Ukraine's foreign trade activity.

Materials and methods. In the process of research the methods of analysis and synthesis, the index method and the graphical modeling method are used. The research is based on scientific publications and materials of the World Trade Organization.

Results. The methodical approach to the estimation of the level of openness of foreign trade of the state based on calculation of absolute and relative coefficients of tariff liberalization by commodity sections of the foreign trade nomenclature is offered. The calculation of the proposed coefficients makes it possible to estimate the level of openness of the state's foreign trade by separate commodity sections of the foreign trade nomenclature, both in the context of compliance with the WTO requirements on related tariffs (absolute liberalization ratio) and in the dynamics compared with the previous period.

In order to assess the level of tariff liberalization of Ukraine's foreign trade in accordance with the proposed approach, the calculation of absolute and relative coefficients of trade liberalization by commodity sections of UCGFEA in dynamics was calculated.

Conclusion. Overall, the level of tariff liberalization of Ukraine's foreign trade should be considered to be WTO-compliant and have the prospects of further simplification. Considering the spread of neo-protectionist tendencies in the foreign trade relations of the states, the necessity of the development of

mechanisms of moderate and selective tariff liberalization of Ukraine's foreign trade is grounded.

Keywords: liberalization, foreign trade, tariff, neo-protectionism, coefficient of liberalization, foreign trade nomenclature.

REFERENCES

1. Dadush, U. Resurgent Protectionism: Risk and Possible Remedies. Rebuilding Global Trade: proposals for a fairer, more sustainable future. Retrieved from <http://ictsd.net/downloads/2009/03/g20-web.pdf> [in English].
2. Dollar, D., & Kraay, A. (n.d.). Is Good for the Poor. *ideas.repec.org*. Retrieved from <http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/2587.html> [in English].
3. Choudhri, E. U., & Hakura, D. S. (n.d.). International Trade and Productivity Growth: Exploring the Sectoral Effects for Developing Countries. *imf.org*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0017.pdf> [in English].
4. Nugent, J. B. (n.d.). Trade liberalization: Winners and Losers, Success and Failures. *uoit.ca*. Retrieved from <http://uoit.ca/sas/International%20Trade/TradeWinnersLosers.pdf> [in English].
5. Panchenko, V. H., & Reznikova, N. V. (2016). Neoproteksionizm yak instrument usunennia vnutrishnoi superechnosti liberalizmu [Neo-protectionism as a tool for eliminating the internal contradictions of liberalism]. *Efektivna ekonomika – An efficient economy*. № 1. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5781> [in Ukrainian].
6. Onyshchenko, V. P., & Hashchyt'skyi, O. A. (2014). Liberalizatsiia ta efektyvnist torhovelnoi polityky [Liberalization and effectiveness of trade policy]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Zovnishnja torhivlia: ekonomika, finansy, pravo, 1 (72)*. 5-13 [in Ukrainian].
7. Demir, M., & Sepli, A. (2017). The Effects of Protectionist Policies on International Trade. People: *International Journal of Social Sciences*, (Vol. 3), 2, 136-158 [in English].
8. Park, S.-C. (2018). U. S. Protectionism and Trade Imbalance between the U.S. and Northeast Asian Countries. *International Organisations Research Journal*, (Vol. 13), 2, 76-100 [in English].
9. Kaliuzhna, N. H. (2019). Mizhderzhavni torhovelni konflikty yak uosoblennia polityky neoproteksionizmu. Problemy systemnoho pidkhotu v ekonomitsi [Interstate trade conflicts as a personification of the neo-protectionism policy. Problems of systematic approach in economy]. *Zbirnyk naukovykh prac'. Nacional'nyj aviacijnyj universytet – Collection of scientific works. National Aviation University*, (Vol. 1 (69), part 1, (pp. 30-36) [in Ukrainian].
10. Duhinets, H., & Pavlyshyna, K. (2019). Sanktsii u zovnishnii torhivli [Sanctions in foreign trade]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law, 6 (107)*, 5-17 [in Ukrainian].
11. Melnyk, T. M. (2009). Taryfne rehuliuвання u konteksti chlenstva Ukrainy v SOT [Tariff regulation in the context of Ukraine's WTO membership]. *Visnyk KNTEU – Visnyk KNTEU*, 2, 5-11 [in Ukrainian].
12. World Trade Organization. Statistics Database (n.d.). *stat.wto.org* Retrieved from <http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFView> [in English].